

MEDKULTURNI DIALOG IN EVROPSKA OBMOČJA DRUŽBENEGA IN KULTURNEGA STIKA

Milan BUFON

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 1
Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Koper, SI-6000 Koper, Titov trg 5
e-mail: milan.bufon@upr.si

IZVLEČEK

Evropa, zibelka nacionalizma in tisti del sveta, kjer politične meje velikokrat ali celo praviloma izražajo tudi različne prostorske in kulturne identitete, se sedaj srečuje z novimi izzivi, in sicer, kako te številne interese združiti ali vsaj povezati v skupni sistem. Z rastjo mednarodne integracije so evropske države pričele namenjati večjo pozornost tudi razvojnim problemom njihovih obmejnih območij, ki so tradicionalno predstavljala periferno ali marginalizirano družbeno okolje v okviru ločenih državnih sistemov, sedaj pa so poklicana, da prevzamejo različne naloge in funkcije v procesu meddržavnega in čezmejnega povezovanja. Na ta način prihaja tudi do bolj uravnoveženega regionalnega razvoja ter do utrjevanja regionalnih značilnosti, ki se v Evropi navadno vzdržujejo na podlagi persistentnih historičnih in kulturnih elementov etnične in jezikovne različnosti. Proces evropske integracije je tako spodbudil razvoj novih, regionaliziranih oblik družbenega in prostorskega upravljanja, te pa so prispevale k regionalnemu "prebujanju" različnih manjšin in drugih lokalnih skupnosti, ki jih je prejšnji centraliziran in k državni homogenizaciji nagnjen sistem poskusil "odpraviti". Ključno vprašanje za sodobno evropsko politično geografijo je torej, kako proces, ki ga lahko sintetiziramo s sintagmo družbene in prostorske konvergence in divergence, vpliva po eni strani na potencialne ohranjanja ali ponovnega odkrivanja avtohtonih regionalnih identitet, po drugi strani pa na potencialne medkulturnega dialoga, ki je neobhodno potreben pri konstrukciji novega skupnega evropskega družbenega prostora.

Ključne besede: Evropa, območja družbenega in kulturnega stika, medkulturni dialog, integracijski procesi, regije, družbena in prostorska konvergenca in divergenca

INTERCULTURAL DIALOGUE AND EUROPEAN AREAS OF SOCIAL AND CULTURAL CONTACT

ABSTRACT

The European continent, the motherland of nationalism, and the part of the world where political borders and different territorial and cultural identities are mostly inter-related, is now facing new challenges regarding how best to represent its numerous interests within one system. With the increase of international integration European countries began to devote greater attention to the development problems of their border areas that had to be helped to undertake certain functions in the international integration process. The fostering of a more balanced regional development also resulted in a strengthening of regional characteristics, which the new model could no longer ignore. Regional characteristics in turn have always been preserved in Europe by persistent historical and cultural elements of ethnic and linguistic variety. Therefore it is not surprising that the process of European integration based on the new regional development model was accompanied by a parallel process of ethnic or regional awakening of minorities and other local communities. The key question for contemporary European political geography is, then, how the process summarised under the twin labels of social convergence and divergence will effect on the one hand the persistent maintenance of regional identities and on the other hand the corresponding potentials for inter-cultural.

Key words: Europe, areas of social and cultural contact, intercultural dialogue, integration processes, regions, social and spatial convergence and divergence

UVOD

Sodobni problemi evropskih območij družbenega in kulturnega stika ter s tem tudi vprašanje nadaljnjih možnosti razvoja medkulturnega dialoga in družbene integracije na našem kontinentu temeljijo po mojem mnenju predvsem na treh temeljnih elementih: (1) persistentni teritorialnosti oziroma navezanosti na izvorno kulturno okolje, (2) potrebi po funkcionalni družbeni in ekonomski povezanosti ter (3) večplastnem in velikokrat neskladnem obstoju različnih meja, ki se oblikujejo okrog obstoječih družbenih in kulturnih prostorov. Vsi zgoraj navedeni elementi so obenem izraz sočasno potekajočih procesov družbene in prostorske konvergence in divergence, ki ustvarjajo spreminjajoča se razmerja med družbeno-kulturnimi, družbeno-ekonomskimi in družbeno-političnimi sistemi ter s tem vplivajo na transformacijo obsega in kvalitativnih lastnosti tako imenovanih kontaktnih območij, kjer se ti sistemi srečujejo in prepletajo.

Kakor je naglasil že Poulantzas, je bil evropski kulturni in politični prostor v predkapitalističnem obdobju relativno ohlapen in odprt, saj je temeljil na lokalno usmerjeni, pretežno samozadostni ruralni ekonomiji ter skupni religiji in civilizaciji, ki je evropskim kulturnim elitam omogočala dokaj intenzivno medsebojno komunikacijo (Poulantzas, 1978). Temu nasprotno opredeljuje kapitalistični, moderni družbeni prostor, zlasti pojav meje, saj je prav teritorializacija kulturnih, ekonomskih in političnih procesov predpogoj za razvoj sodobnih teritorialnih (nacionalnih) držav (Sack, 1980), ki sedaj predhodno različno dimenzionirane kulturne, politične in ekonomske prostore združujejo v enoten sistem. Državna suverenost pa se v ta namen gradi preko družbeno-kulturne homogenizacije, družbeno-ekonomske standardizacije in družbeno-politične centralizacije (Bufon, 2004). Državne meje postanejo tako tudi meje ekskluzivnih kulturnih in ekonomskih sistemov, s tem pa se hkrati pospeši notranja konvergenca in zunanja divergenca, povečuje se družbena distanca med "nami" in "drugimi" ter potencialna in dejanska konfliktnost med državami in narodi, med dominantnimi družbenimi skupinami in manjšinami. Imperializem, prilagajanje družbeno-kulturnih prostorov družbeno-političnim in obratno, poistovetenje "demos" in "ethnos", težnja po etnocentrični in nacionalistični prevladi ter asimilaciji, segregaciji in izključevanju "drugorodnih" in zato samoumevno "manjvrednih" iz družbenega življenja, vse to so dogajanja, ki so evropski kontinent potisnila v kratkem času do dveh katastrofalnih vojn in so v "izumu" koncentracijskih taborišč in etničnega "čiščenja" dobila morda svojo končno in najbolj jasno obliko.

Glavna značilnost povojnih evropskih integracijskih procesov, ki so želeli v marsikaterem pogledu predstavljati alternativni model državnemu nacionalističnemu ekskluzivizmu, je ta, da so se najprej, a tudi tu ne brez

težav, pričeli širiti v demokratično dovolj stabilnih zahodnoevropskih državah. Seveda so bili ti procesi tudi ali predvsem izraz širših geopolitičnih razmer in potreb po povojni obnovi "zahodnega" političnega in družbeno-ekonomskega reda (Bufon, 2005), vendar ne gre spregledati dejstva, da se je po šestdesetih letih prejšnjega stoletja v zahodnoevropskih državah nekako zaključilo obdobje klasične industrializacije, ki ga označuje nefleksibilna ureditev ter koncentracija kapitala in dela v državnih središčih. Preneha se tako depopulacija perifernih ali marginaliziranih območij, ki pridobivajo nove razvojne priložnosti, s tem pa tudi možnost ponovnega "preporoda" svojih kulturnih, predvsem etnično-jezikovnih specifik, za katere se je zdelo, da jih je državni asimilacijski oziroma homogenizacijski pritisk že povsem "odpravil". To regionalno "prebujanje" je v iskanju novih ravnovesij med državnimi centri in periferijami ter med centripetalnimi in centrifugalnimi družbenimi gibanji, ki so velikokrat dosegala tudi izrazito konfliktnost, navsezadnje privedlo do preoblikovanja dotlej centraliziranih unitarnih (nacionalnih) držav v regionalizirane politično-teritorialne formacije in prenosa marsikaterih pristojnosti na lokalno oziroma regionalno raven. Družbena in kulturna komunikacija je postala tako v razvitem delu Evrope proti koncu prejšnjega stoletja vse bolj kompleksna in nove oblike družbene organiziranosti so se razvile ne le *znotraj* posameznih državnih sistemov, ampak tudi *med* državnimi sistemi, saj je poglobljanje evropske integracije pomenilo tudi odpravljanje nekaterih klasičnih oblik državne suverenosti ter prenos dela državnih pristojnosti na višjo, komunitarno raven. Enovit klasični državni sistem, ki je temeljil na triadi kultura-politika-ekonomija, se je tako korenito spremenil: *kulturni prostor* se je od državne ravni pomaknil proti lokalni oziroma regionalni ravni in hkrati, predvsem zaradi večje mobilnosti in razvoja elektronskih oblik komunikacije, prevzel različne nove elemente iz globalne ravni; *ekonomski prostor* pa se je od državne ravni razširil na makroregionalno in globalno in se tako vse bolj "odlepil" od državnega nadzora in usmerjanja. *Politični prostor* se tem spremembam skuša na različne načine prilagajati in se giblje v nekakšnem kontinuumu med lokalnim in globalnim, čeprav ostaja primarno navezan na državno raven, zaradi česar je tudi Evropska unija (EU) nastala in se razvila bolj skladno s konfederalnim kakor pa federalnim družbeno-političnim modelom.

MED INTEGRACIJO IN GLOBALIZACIJO, MED PROSTOROM IN IDENTITETO

Dodaten problem evropskega kontinenta je bil ta, da je ostajal vse do nenadnega razpada vzhodnega komunističnega "bloka" razdeljen na dva strogo ločena dela, ki sta med seboj komajda komunicirala. Po letu 1989 smo pričeli dvema sočasnim in protislovnim procesom.

soma. Prvi odpira Evropi doslej neslutene možnosti odpiranja demokratičnim idealom, širi zahodnoevropsko, socialdemokrasko različico kapitalizma na vzhod ter slednjemu povečuje tržni prostor. Obenem povzroča globoke transformacije družbeno-politične in družbeno-ekonomske organizacije v nekdanjih vzhodnoevropskih državah ter jim omogoča vstop v "klub razvitih", ki ga predstavlja EU. Razpad izrazito centralistično vodenih in zaprtih državnih sistemov na Vzhodu je doprinesel nove razvojne možnosti zlasti njihovim obmejnemu območju, ki se sedaj odpirajo čezmejni komunikaciji in sodelovanju (Bufon, 1996). Marsikatero izmed teh robnih obmejnih območij, predvsem tista, ki povezujejo oba nekdanj ločena evropska dela, se spreminjajo v razvojna središča za prometno in trgovinsko izmenjavo ter dokazujejo, kako se geografija in prostor periodično nanovo dojemata in interpretirata.

Drugi proces ne vodi k družbeni konvergenci, ampak v obratno smer. To je konservativna reakcija "odpiranju" in mednarodnemu povezovanju, ki želi ohranjati in zavarovati "nacionalni" karakter držav pred "vdorom" vsega tujega in drugačnega, predvsem pa domnevno "neavtohtonega", in se velikokrat srečuje in bije s težnjo po enakopravnosti družbeno in kulturno emarginiranih. Ta proces povzroča različne družbene in interetnične napetosti, otežuje svobodno gibanje ljudi, idej in dobrin in izraža tudi način, po katerem se etničnost uporablja pri konstrukciji različnih "politik", ki se največkrat demagoško in instrumentalno postavljajo v "bran" tako splošni evropski civilizacijski kot posamezni nacionalni integriteti (Miles, 1992). Ni slučajno, da se tovrstne "politike" običajno porajajo in pridobivajo podporo v obdobjih ekonomske krize in da se sklicujejo na neofašistične nacionalistične ideološke nastavke.

Oba procesa torej nekako izražata spreminjajoča se družbena razmerja, ki jih v evropski prostor vnašajo integracijski in globalizacijski trendi. Med pglavitne kulturne komponente teh trendov gre omeniti vse bolj izrazito prevlado angleščine kot primarnega jezika ekonomske in siceršnje medkulturne komunikacije ter vse bolj izrazito prevlado ameriških kulturnih modelov in komunikacijskih sistemov (Williams, 1997). Do leta 2004 se je zdelo, da lahko EU še nekako "upravlja" svojo kulturno in jezikovno različnost, podpira enakopravnost in enako zastopanost svojih "uradnih" jezikov ter z ustreznimi programi in politikami razvija tudi številne druge "manj razširjene jezike". Po veliki širitvi, ki je število članic v povezavi dvignilo od 15 na 27, število uradnih jezikov pa od 12 na 23, se zdi potreba po skupnem komunikacijskem jezikovnem instrumentu, ki "pravi" angleščini postavlja ob bok novo, "esperantsko" obarvano evropsko različico, vse bolj nujna, vse bolj oddaljena pa je obenem družbeno-kulturna implementacija evropske paradigme "združenosti v različnosti", na kar opozarja tudi zmanjšanje skupnih dotacij za ohranjanje in promocijo manj razširjenih manjšinskih je-

zikov, za katere je dokaj uspešno skrbel EBLUL (European Bureau for Lesser Used Languages).

Globalizacija pa prav tako vpliva na kulturne vzorce ter načine mišljenja in življenja. Kot nekakšen konstanten interaktivni proces teži k odpravljanju posebnega, enkratnega in tradicionalnega oziroma k rekonstruiranju vsega tega v smislu lokalne variante obče razširjenega in sprejetega vzorca. V tej luči lahko govorimo o deterritorializaciji družbe in kulture, na kar posebej opozarjajo kulturni konservativci in aktivisti za zaščito etničnih posebnosti. Čeprav pridobivajo okolja, kjer je zastopana manjša tradicionalna kultura, s terciarizacijo in globalizacijo družbenih odnosov nove razvojne priložnosti na gospodarskem področju, in velikokrat so prav nekdanj marginalna evropska območja tista, ki danes izkazujejo nadpovprečno visok bruto družbeni proizvod na prebivalca, pa je nedvomno tudi res, da prinaša "odpiranje" teh manjšinskih in nekdanj zaključenih in "varnih" družbeno-kulturnih in družbeno-ekonomskih "mini-sistemov" nove izzive in nove potencialne nevarnosti. Proces industrializacije je manjšinske skupnosti enostransko "prisilil" k modernizaciji, nedominantnim kulturnim območjem je odvzel razvojne možnosti in jih s tem potisnil v marginalizacijo (Bufon, 1992). Toda prav družbeno-prostorska selektivnost in hierarhičnost, ki je značilna za industrijske družbe in je periferna območja "odrezala" od razvojnih tokov, je slednje tudi spremenila v varna "zatočišča" za manjšinske kulturne skupnosti. Sodobna odprta in nehierarhična terciarizirana družbeno-prostorska organizacija pa te "varnosti" tradicionalnim kulturnim pokrajinam in manjšinam ne zagotavlja več. Zmanjševanje družbene distance med dominantnimi in manjšinskimi skupinami povečuje etnično in jezikovno mešane strukture ter radikalno spreminja klasične koncepte identitete in pripadnosti (Bufon, 2003). Toda navideznemu odpravljanju pomena prostorske opredeljenosti navkljub prostorski dejavnik še vedno odigrava ključno vlogo: družbena integracija namreč zadeva le evropske avtohtone teritorialne manjšine, ne pa novodobnih manjšin oziroma priseljenskih skupnosti, ki niso uspele razviti ustreznih oblik družbene kontrole nad svojim naselitvenim ozemljem.

Prostorska opredeljenost ali teritorialnost, ki se največkrat navezuje na individualni odnos do prostora, omogoča posamezniku, da svoje kulturno in družbeno "obzorje" pravzaprav "materializira" in na ta način okrog sebe zgradi pravcati sistem različnih plasti družbeno-prostorske "domačnosti" in "tujosti" (Bufon, 1999). Zaradi te značilnosti je človekova teritorialnost pravzaprav izraz kolektivne identitete in privzgojenih vrednot, ki se z dolgoletnim bivanjem v določenem okolju prenašajo v prostor in ga preoblikujejo v pravcato "kulturno pokrajino". Značilnosti le-te pa se prav tako lahko prenašajo na ljudi, ki v njej živijo oziroma se vanjo naselijo in s tem tudi prevzamejo izvorno lokalno ali regionalno kulturo in življenjske navade. Različnost, ki jo predstavljajo

različne evropske kulturne pokrajine, je lahko mitizirana izvorna "mala domovina", na katero se sklicujejo nostalgični antimodernisti, ali trendovska "butična niša", v katero se zatekajo postmodernisti, ko skušajo ubežati monotonosti "globalizirane vasi". Kraj, lokalnost se tako navezuje na specifičnost, kulturno različnost in *ethnos*, prostor pa na funkcionalnost, skupnost in *demos*, kar seveda predpostavlja obstoj dveh povsem različnih filozofij oziroma sistemov družbene in prostorske percepcije in projekcije (Casey, 1997).

Oba pogleda sta prav tako opazna v diskusijah glede narave in politične organiziranosti EU, v skladu s katerima so se tako kritiki kot podporniki te povezave ukvarjali z njeno navidezno odmaknjenostjo od obeh temeljnih kategorij družbene konvergence: od *ethnosa* kot območja identitete in kulturne skupnosti ter *demosa* kot območja upravljanja in politične skupnosti. Zaradi tega "demokratskega deficita" ostaja EU pretežno birokratsko, "tehnično" telo in ima precej šibke povezave z evropsko populacijo, čeprav so evropske institucije v preteklosti poskusile premostiti to objektivno težavo z udejanjanjem politike tako imenovane "subsidiarnosti", do katerih pa države članice niso pokazale kakega posebnega interesa. Razprava okrog evropske politične organiziranosti se zato še vedno dokaj prosto giblje med poloma "liberalizma" in "komunitarizma" (Entrikin, 2003). Prvi poudarja racionalno planiranje in modernizacijo, drugi pa družbeno navezanost in solidarnost. Na eni strani imamo prostorsko ekonomijo in težnjo po odpravljanju vseh pregrad prostemu gibanju in pretoku kapitala, storitev, blaga in ljudi, kakor je razvidno iz različnih dokumentov Evropske komisije in kar naj bi nujno privedlo do evropskega "državljanstva" s spreminjajočo se in fleksibilno identiteto ter šibko navezanostjo na izvorna območja in regionalne kulture. Na drugi strani pa srečamo kulturnopluralistični model, ki sodi, da so etnične, regionalne in narodne skupnosti primarno okolje individualne in skupne pripadnosti ter politične identitete. V tej luči je Evropa združba različnih območij in ozemelj, ki se običajno navezujejo na posebne izvorne kulture različnih dimenzij, ki gredo od lokalnih skupnosti do nacij (Smith, 1995). V skladu s tem gledanjem na evropsko stvarnost je cilj združene in integrirane Evrope pravzaprav sekundaren cilj etnične, regionalne in nacionalne avtonomije oziroma poteka vzporedno s tem. Rezultat tega procesa je konfederalna skupna prihodnost ali oblikovanje tako imenovane "Evrope narodov", ki državni pripadnosti predpostavlja kulturno in etnično-jezikovno.

Razlike med obema družbenima in prostorskima konceptoma postajajo še bolj opazne v odnosu do meja. "Tržni", liberalistični model zagovarja odpravo notranjih meja in prenaša vse funkcije varovanja notranjega skupnega sistema na zunanje meje EU, medtem ko ostajajo v kulturnopluralističnem modelu območja "domačnosti" in "tujosti", "vključevanja" in "izključevanja" dokaj jasna,

saj jih lokalne skupnosti potrebujejo, da preko teh "meja" izražajo in razvijajo kulturno pripadnost svojemu izvornemu okolju. Še enkrat se srečujemo z dilemo, ki jo prinaša razmerje med *ethnosom* in *demosom*: meje pomagajo ustvarjati in vzdrževati različnost na eni strani in skupno pripadnost na drugi, njihovo odpravljanje pa mnogi doživljajo kot nevarnost, da se kulturna različnost in različne kulturne pokrajine "zravnajo" v monoton družbeni prostor z deteritorializiranim skupnim državljanstvom. Ali preprosteje in drugače: vsaka integracija oziroma vsak proces družbene in prostorske konvergence nujno povzroča določeno povečano divergenco do "drugih". Mnogi raziskovalci in upravljalci vidijo zato rešitev te dileme v uveljavljanju *regij* kot tistih "vmesnih" območij, kjer se prekrivajo in prepletajo ljudem najbližji kulturni, družbeni in funkcionalni prostori.

REGIJE, MANJŠINE IN OBMEJNA OBMOČJA: KJER SE SREČUJETA KONVERGENCA IN DIVERGENCA

Sodobne oblike regionalizacije družbenega življenja so seveda večplastne in kompleksne. Proces evropske integracije nedvomno ustvarja podlage za nastanek skupnega naddržavnega funkcionalnega prostora oziroma nekakšno operativno makroregijo, ki se v globaliziranem ekonomskem okolju sooča z drugimi primerljivimi družbeno-ekonomskimi sistemi. V določenem smislu lahko trdimo, da so procesi družbene in ekonomske standardizacije – ki potekajo v okviru evropske makroregije, se pravi v EU – podobni procesom, ki so jih doživljale posamezne evropske države v času njihove modernizacije in ko je bilo treba posamezne regionalne enote "zlepiti" v eno samo nacionalno "telo". Posledica tega procesa je bila, da so se zmanjšale notranje razlike med posameznimi državnimi deli, povečale pa razlike med posameznimi državnimi sistemi, kar je nekako postavilo na glavo tradicionalno evropsko podobo, kjer se je temeljna različnost navezovala predvsem na lokalno oziroma regionalno raven.

Sedaj, ko se družbeno-ekonomski procesi odmikajo od državne ravni na globalno in makro-regionalno, družbeno-kulturni pa se od državne ravni spet vračajo na regionalno, se zdi preprosto "projeciranje" nacionalistične paradigme na evropsko raven v smislu ustvarjanja neke naddržavne skupne evropske identitete in "državljske" pripadnosti (Calhoun, 2003) povsem ne-realno in neuresničljivo, še posebno zato, ker evropski centralni aparati še zdaleč ne razpolagajo s tako močnimi instrumenti družbeno-kulturne homogenizacije, kot so jih imele na voljo nacionalne države. Tudi ni slučajno, da ostaja prav področje kulture in jezika tisto, ki ga države EU nikakor niso pripravljene prenašati na raven skupnega ali komunitarnega odločanja in ga ohranjajo pod svojo ekskluzivno, avtonomno kontrolo. Alternativa klasičnemu državnemu obvladovanju družbenega življenja, ki izgublja na moči zaradi odpravljanja notra-

njih meja v EU, in potencialnemu skupnemu, naddržavnemu na ravni EU, ki bi se moralo uveljaviti s povečevanjem notranje kohezije in razlikovanja do "zunanjega" sveta, je za mnoge raziskovalce in politike predvsem regionalna dimenzija (Bufon, 1994). V tem okolju bi lahko najlažje potekala razmerja družbeno-kulturne pripadnosti in identitete, ki so človeku imanentna pri izražanju lastne teritorialnosti, medtem ko bi države prevzele predvsem funkcijo političnega mediatorja med lokalno oziroma regionalno ravno družbenega življenja ter širšim družbeno-ekonomskim sistemom, ki se utrjuje na makroregionalni in globalni ravni.

Kot je poudaril že Keating v enem izmed svojih del (Keating, 1996), so nove oblike regionalizma in regij pravzaprav rezultat procesa razkroja in ponovnega sestavljanja teritorialnih sistemov oziroma sistemov družbenega življenja. Ta proces nenehno poteka na kontinuumu med lokalnim in globalnim zaradi različnih učinkov, ki jih vnaša uveljavljanje novih družbeno-ekonomskih paradig na politično organizacijo prostora. Keating meni, da regije niso neke "naravne" enote, temveč družbeni "konstrukti", ki v določenem prostoru in času uspejo povezati kulturne, politične in ekonomske družbene komponente v smiselno celoto. V tem pogledu je lahko regionalni prostor sočasno *kulturna pokrajina*, *funkcionalno območje* in *politični teritorij*. Obenem pa opozarja na dejstvo, da v Evropi nimamo razvitega sistema regionalnega družbenega in političnega upravljanja in da ostajajo zato regije marsikje na ravni "namišljene" skupnosti, ki v "realnem" svetu težko tekmujejo ne le z državnimi centralnimi aparati, ki ohranjajo v svojih rokah glavnino vzvodov oblasti, ampak tudi z velikimi mesti, ki uspejo s svojo "specifično težo" in dinamiko nekako "ukriviti" regionalni in širši evropski družbeni prostor ter s tem globoko spreminjajo tradicionalno oziroma prevzeto regionalno strukturo, na katero se sklicujejo regionalisti.

Ne glede na to, pa je prav tako res, da je evropski integracijski proces bistveno "razgradil" tako imenovani vestfalski sistem, ki so ga v marsikaterem njegovem zapostavljenem ali marginalnem delu razumeli kot "organizacijo sveta v teritorialno ekskluzivne, suverene nacije, vsaka s svojim notranjim monopolom legitimiziranega nasilja" (Caporaso, 1996, 34). Čeprav ta "idealni" sistem ni bil nikjer docela prenesen v prakso, pa še vedno vpliva na politično razmišljanje novega tisočletja, tudi v Evropi, kjer se je sicer ta sistem rodil in nato najgloblje zakoreninil v modelu nacionalnih držav, a kjer so bili obenem – morda prav zaradi potencialnih negativnih učinkov, ki jih ta sistem vnaša v družbeno in politično življenje – narejeni tudi najbolj odločni koraki v smeri njegovega odpravljanja ali vsaj nadgrajevanja z inovativnimi oblikami meddržavnega sodelovanja in povezovanja. Ker pa se evropski prostor in EU posebej srečuje z dodatnimi problemi, ki jih odpira nelahko razmerje med regionalizacijo in globalizacijo, se trans-

formacija vestfalskega sistema v Evropi nujno usmerja v razvoj večnivojskega upravljanja družbenega prostora. To je še zlasti razvidno v evropskih obmejnih območjih in čezmejnih regijah, ki so obenem marginalna območja v okviru državnih sistemov in povezovalna oziroma središčna območja v okviru integracijskih programov EU (Blatter, 2003). Značilno za ta območja je predvsem to, da jih opredeljuje visoka stopnja družbeno-ekonomske in družbeno-kulturne povezanosti in soodvisnosti, preko katere so uspele premagati državocentrično družbeno marginalizacijo in doseči stopnjo ekonomske razvitosti, ki marsikje presega državno povprečje. Čezmejno povezovanje pa ni bilo koristno le v pogledu odstranjevanja ovir za razvoj družbeno-ekonomskih potencialov, ampak tudi pri premoščanju problema "drugčnosti" in družbeno-kulturne različnosti v EU, saj se evropska kontaktna območja, kakor na kratko opredeljujemo območja stika med različnimi družbenimi in kulturnimi prostori, vse bolj uveljavljajo kot pravcati integracijski "modeli" (Bufon, 2006a).

Evropska kontaktna območja so namreč že po svoji naravi večjezična in multikulturna, pa čeprav so v preteklosti to njihovo temeljno lastnost poskusile državne "enonacionalne" politike po eni strani zatreti in odpraviti, po drugi pa instrumentalno izrabljati za svoje "iredentistične" težnje oziroma poskuse aneksije sosednjih ozemelj. Ko se v združeni Evropi odpravljajo notranje politične meje, je tudi vsakršna državna politika, ki bi bila usmerjena v spreminjanje teh meja na škodo sosednjih držav, povsem brezpredmetna, tako kot bi morala na našem kontinentu doživeti dokončen udarec tudi državna oziroma nacionalistična mitologija "patriotskega umiranja za zemljo in zastavo", ki je skorajda paradoksalno še vedno zapisana v marsikateri državni himni članic EU. Politike meddržavne divergence se tako potencialno vse bolj umikajo politikam meddržavne konvergence, čeprav se te politike le s težavo konkretnje uveljavljajo na lokalni ravni in še vedno nimajo ustrezne institucionalne podpore v programih EU ali posameznih držav te povezave. Najbolj učinkoviti programi efektivne meddržavne konvergence v EU, se pravi tisti, ki neposredno vplivajo na sposobnost povezovanja ljudi in lokalnih skupnosti, ostajajo namreč program Interreg ter tako imenovani schengenski prostor, oba pa sta bolj "stranski produkt" politik odpravljanja družbeno-ekonomskih razlik med državami oziroma redistribucije razvojnih skladov ter potreb po zagotavljanju skupnih varnostnih in policijskih standardov kakor načrtno razvijanje lokalnih integracijskih možnosti v Evropi. Slednje se zato uveljavljajo dokaj spontano in neorganizirano ter utemeljujejo svoj uspeh predvsem na "upravljanju" skupnega funkcionalnega in kulturnega prostora.

To dejstvo zato odpira nove možnosti in priložnosti tudi številnim evropskim nacionalnim in po definiciji torej "obmejnimi" manjšinam, ki se s povečevanjem čezmejne povezovanja in medkulturnega dialoga lahko

uveljavijo kot nosilci obeh integracijskih procesov na lokalni ali regionalni ravni. Če je po eni strani res, da večinske oziroma dominantne skupine – ne glede na politični odnos, ki ga gojijo do manjšinskih skupin – slednjim ne morejo odvzeti te potencialne integracijske vloge, pa je po drugi strani tudi res, da je možnost dejanske implementacije te vloge še vedno močno odvisna od njene (in s tem manjšinske) institucionalne in širše družbene promocije. Raziskave, ki so jih predvsem politični geografi opravili v srednjeevropskih in drugih obmejnih območjih (Bufon, 2006b), so pokazale, da je intenzivnost čezmejnega sodelovanja in povezovanja zlasti odvisna od treh elementov: (1) stopnje družbene urbanizacije na obeh straneh meje; (2) stopnje kulturne homogenosti, h kateri bistveno prispeva prav obstoj nacionalnih manjšin na obeh straneh meje in (3) obstoja preteklih konsolidiranih teritorialnih enot, ki so oblikovali skupne funkcionalne družbene prostore. Iz tega zornega kota lahko "spontano" težnjo po čezmejnem povezovanju razumemo tudi kot poskus obmejnega prebivalstva, da ponovno "rekonstruira" tisto regionalno strukturo, ki so jo novejša politična in mejna spremembe "razrezale" na več gravitacijskih, gospodarskih, družbenih in kulturnih območij.

Te nove oblike čezmejnega regionalizma so morda še posebej pomembne v Srednji Evropi, ker omogočajo ne le lokalno spodbujanje družbeno-ekonomske integracije in ohranjanje kulturne različnosti ob razvoju interetničnega sožitja in sodelovanja, ampak tudi makroregionalno rekonstrukcijo nekoč bipolarno razdeljenega kontinenta (Bufon, 1998a). Za srednjeevropska obmejna okolja je značilno, da so v njih zastopane številne nacionalne manjšine in čezmejne multikulturne regionalne skupnosti. Prve so nastale zaradi mejnih sprememb po prvi in drugi svetovni vojni, ko se mednarodne in državne politike tudi težile k prilagajanju državnih prostorov kulturnim oziroma etnično-jezikovnim območjem in obratno, druge pa so izraz predhodnega tradicionalnega sobivanja različnih etnično-jezikovnih skupnosti v širših funkcionalnih in političnih prostorih. Ta situacija je sprožila v povojnih razmejitvenih in sodobnih integracijskih procesih nekatere skorajda paradoksalne težnje:

- da imajo v takih obmejnih območjih največje potencialne možnosti, da se razvijajo v integrirano čezmejno regijo prav tista družbena okolja, ki so v nedavni preteklosti doživela največje travme zaradi razmejitve stabilnih upravnih in gospodarskih enot;
- da se prav zaradi različnih še odprtih političnih vprašanj, ki izhajajo iz preteklih vojnih in povojnih dogajanj, funkcionalno družbeno-ekonomsko in družbeno-kulturno lokalno čezmejno povezovanje hitreje in lažje uveljavlja kot institucionalno družbeno-politično čezmejno povezovanje;
- da se periferna in manj urbanizirana kontaktna območja, ki so v preteklosti do svojih sosedov vzdr-

ževala odnose "banalne koeksistence" ob skromnih medsebojnih stikih, sedaj tista, ki so po eni strani najbolj zainteresirana za povečevanje institucionalnega čezmejnega povezovanja, da bi s tem pritegnila v območje dodatne družbeno-ekonomske razvojne možnosti, po drugi strani pa v teh kontaktnih območjih povečani družbeno-kulturni stiki s soseščino, ki iz teh procesov nujno izhajajo, povzročajo tudi največje odpore.

Kakorkoli že, evropski integracijski procesi, ki se na lokalni ali regionalni ravni uveljavljajo s čezmejnimi sodelovanjem in povečanim medkulturnim dialogom, nujno potrebujejo tudi ustrezni komunikacijski instrument. Zaradi tega postaja v takih pogojih posebej pomembna tudi jezikovna problematika. Jezik je nedvomno temeljni identifikacijski element etnične in narodne različnosti, tipologija in intenziteta jezikovne prakse kažeta na obseg in kvalitativne lastnosti različnih kulturnih prostorov, uspešnost jezikovnega medgeneracijskega prenosa, na njegovo vitalnost ter raven jezikovne družbene privlačnosti oziroma na njegov družbeni status. Ne glede na to pa jezik in jezikovna praksa nista dokončno in edino merilo etnične in narodne identitete. Zaradi subjektivnih izbir ali objektivnih zunanjih okoliščin se lahko odnos posameznikov in posameznih etničnih skupnosti do lastnega izvornega jezika v času in prostoru spreminja. Migracije ter družbena in politična dogajanja so originalno evropsko jezikovno karto precej spremenila: v prvi fazi, ki je bila povezana s procesom formiranja modernih teritorialnih držav in industrializacije, so bila številna tradicionalna večjezična in multikulturna družbena okolja prisiljena prevzeti enojezične in monokulturne značilnosti, ki jih je tem okoljem vsilila dominantna skupnost, danes pa se v teh okoljih večjezične in multikulturne prakse poskuša ponovno reaktivirati. Toda pogoji so se bistveno spremenili: družbena distanca med avtohtonimi evropskimi etnično-jezikovnimi skupinami se je zmanjšala, socialna mobilnost ter zunanja kulturna in jezikovna interferenca pa sta se povečali, kar vodi tudi v povečano etnično pomešanost in nastanek nove, variabilne identitete, ki je lahko tudi precej neodvisna od dejanskega jezikovnega znanja in jezikovne prakse. Vsemu temu gre dodati še globalne kulturne vplive ter učinke priseljevanja neavtohtonih in neevropskih družbenih skupin, ki evropski kulturni prostor postavljajo pred povsem nove izzive (Castles, Miller, 2003).

Ti procesi in transformacije evropskega kulturnega prostora postavljajo v novo luč tudi tradicionalno razmerje med *ethnosom* in *demosom* oziroma med družbeno-kulturnimi in družbeno-političnimi prostori, kakršno se je uveljavilo v času oblikovanja modernih teritorialnih držav. Evropski nacionalizem je namreč dobršnemu delu dominantnih etnično-jezikovnih skupin omogočil, da so izoblikovale lastno državo oziroma nacijo, medtem ko je drugje v svetu delež nacionalnih držav precej manjši. "Posebno" razmerje med narodom

in državo v Evropi ponazarja tudi dejstvo, da v večjih evropskih jezikih za oba fenomena uporabljajo tudi isto ime in da posledično v večjih evropskih državah težko ločujejo med državno oziroma državljansko in narodno oziroma etnično-jezikovno pripadnostjo. Sicer je že decentralizacija državne uprave, ki je v zahodni Evropi potekala vzporedno z regionalno mobilizacijo v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja, pripomogla k temu, da je evropski politični in kulturni prostor ob "narodu" in "državi" odkrival obstoj manjšinskih regionalnih skupnosti oziroma tako imenovanih "narodov brez države" ter začel razvijati določene ukrepe v korist tako imenovanih "manj razširjenih jezikov". Po razkroju večnacionalnih držav v srednje-vzhodni in vzhodni Evropi se je evropska raznolikost še popestrila: ob 31 evropskih narodih, ki so uspeli pridobiti lastno državo, je skoraj prav toliko (29) regionalnih etnično-jezikovnih skupin, ki tega političnega "cilja" niso dosegli in se sedaj v različno stopnjo uspešnosti borijo za lastno afirmacijo, avtonomijo ali celo samostojnost. Regionalnim manjšinam gre nato prišteti še okrog 25 različnih nacionalnih manjšin, od katerih se vsaka v povprečju nahaja v dveh do treh različnih državah (Bufon, 2004). Vse te manjšine skupaj bi lahko v teritorialnem in demografskem obsegu sestavljale državo, kakršna je Francija. Še pomembnejša pa je ugotovitev, da se evropski kontinent od "bojišča" le nekaterih velikih narodov in držav ponovno spreminja v kulturni in jezikovni "mozaik", v okviru katerega predstavljajo območja kulturnega in družbenega stika prej pravilo kot izjemo.

V takih pogojih etnično "prebujanje" različnih evropskih manjšin ne poteka vedno tudi vzporedno z jezikovnim "preporodom" manjšinskih jezikov, kakor lahko ugotovimo pri keltskih skupnostih na Irskem in v Veliki Britaniji ali med Beneškimi Slovenci v Italiji. To pomeni, da "objektivna" izvorna etnična identiteta, kolikor jo je v sodobnih razmerah sploh še mogoče ugotoviti, ne sovпада nujno s subjektivno identiteto, ki je ne le spremenljiva, ampak največkrat tudi večplastna (Bufon, 2003). Institucionalizacija manjšinskih pravic seveda lahko veliko prispeva k večji teritorializaciji manjšinskih skupnosti, saj se večinoma naslanja na historično manjšinsko naseljitveno ozemlje ter navsezadnje tudi k večjemu "prekrivanju" med objektivno in subjektivno pripadnostjo tam živečega prebivalstva, ki mu zakonodaja prav zaradi bivanja v institucionalno določenem "manjšinskem" ozemlju priznava določene kolektivne pravice. Po drugi strani pa tovrstni pristop kritizirajo tako "državljanski modernisti" – ki vidijo v oblikovanju institucionalnih manjšinskih okolij nevarnost prevlade *ethnosa* nad *demosom* oziroma nadaljnje "balkanizacije" evropskega političnega prostora ter v uveljavljanju kolektivnih pravic v posameznih delih državnega ozemlja nevarnost razkroja državljanske enakosti in solidarnosti – kakor "manjšinski modernisti", ki opozarjajo na dejstvo, da se zaradi povečane družbene in prostorske mo-

bilnosti historična manjšinska naseljitvena ozemlja vse manj "prekrivajo" z območji, kjer dejansko živijo potencialni pripadniki manjšinskih skupnosti, slednji pa so tudi veliko bolj integrirani v širše družbeno okolje, zaradi česar lahko klasične oblike manjšinskega institucionalnega in teritorialnega varstva predstavljajo nevarnost "getizacije" in marginalizacije teh skupnosti oziroma njihovega regrediranja na raven folklornih skupnosti. Namesto "ločenega" pristopa zato mnogi proučevalci manjšinskih revitalizacijskih politik zagovarjajo "integralni" pristop, ki spodbuja splošne razvojne možnosti na socialnem, demografskem in kulturnem področju ter s tem implicitno omogoča tudi razvoj medkulturnega dialoga, etnične koeksistence in večjezične prakse v evropskih kontaktnih območjih.

Sodobni revitalizacijski programi manjšinskih kultur so zato obenem revitalizacijski programi za periferna ali marginalizirana okolja, v okviru katerih se te kulture nahajajo, kar pomeni, da se lahko družbeno-kulturne razmere v manjšinskih oziroma etnično mešanih okoljih izboljšujejo le sočasno z družbeno-ekonomskimi in družbeno-političnimi razmerami, kakor so dokazali primeri "dobrih praks" v Kataloniji ali Walesu (Williams, 2000). Tem splošnim razvojnim možnostim regionalnih manjšin se v primeru nacionalnih obmejnih manjšin pridružujejo še dodatne funkcije "integratorjev" sosednjih funkcionalnih in kulturnih prostorov, kar pomeni, da gre pri razvijanju politik čezmejnega sodelovanja in povezovanja nujno upoštevati tudi razvojne potenciale, ki jih obmejnimi in etnično mešanim območjem vnašajo manjšine in multikulturne lokalne skupnosti. Iz povedanega pa nadalje izhaja, da so tradicionalne "top-down" razvojne politike, pa naj te izvirajo iz državnih ali evropskih centrov oblasti, vse manj uspešne in ustrezne pri celovitem razreševanju in usmerjanju tako kompleksnih družbenih stvarnosti. Tudi v tem pogledu se zdi regionalna raven za razreševanje sodobnih razmerij med centrifugalnimi in centripetalnimi družbenimi težnjami oziroma za upravljanje sočasno potekajočih procesov družbene in prostorske konvergence in divergence vse bolj pomembna in odločilna.

SKLEP

Čeprav še vedno ne v zadostni ali optimalni obliki, je vprašanje "drugačnih" in "različnih" vendarle pridobilo na pomenu v sodobnem evropskem diskurzu in v sodobni evropski agendi. Nova evropska paradigma "združenosti v različnosti" pravzaprav pomeni globok premik in odmik od klasičnega nacionalizma, ki ima prav v Evropi svoje korenike in ki je bil nedvomno sokrivec za izbruh obeh svetovnih vojn, zaradi katerih je naposled kontinent tudi izgubil središčno vlogo v svetovni politični, ekonomski in družbeni "arhitekturi". Razvoj integracijskih procesov ob razkroju bipolarnih svetovnih ureditve sedaj postavlja evropski prostor, s tem pa tudi

evropsko politiko, ekonomijo in kulturo, ponovno v ospredje. Napačno bi bilo, če bi evropsko povezovanje interpretirali in razvijali le kot "banalni" odgovor na potrebo po povojni obnovi najprej in na izzive svetovne ekonomske globalizacije kasneje. Evropska integracija ni in ne more biti le stvar družbeno-ekonomske sfere, temveč mora celoviteje in na inovativen način zajeti tudi ali predvsem družbeno-politično in družbeno-kulturno sfero. Morda prvič v zgodovini se v sodobni Evropi skuša povezovati vsa tri temeljna področja družbenega življenja tako, da bi ta proces ne sledil dosedanjemu vzorcu notranje centralizacije in homogenizacije. Ta novi evropski razvojni model bi lahko dokazal, da svetovna družbeno-ekonomska globalizacija in makroregionalna družbeno-politična integracija na družbeno-kulturnem področju ne vodi nujno v "talilni lonec" in amerikanizacijo načina življenja.

Toda te nove razvojne možnosti in to novo družbeno paradigmo bo treba najprej preveriti in aplicirati v številnih evropskih kontaktnih prostorih oziroma območjih družbenega in kulturnega stika. Tu ne gre toliko za "upravljanje" meddržavnih prostorov v smislu organizacije in usmerjanja funkcionalnih gospodarskih, socialnih in upravnih enot ter odpravljanja notranjih meja in pregrad čezmejnemu in siceršnjemu pretoku ljudi, blaga, storitev in kapitala, kolikor za "upravljanje" potencialnih konfliktov in potencialnih koeksistenčnih oblik med različnimi narodi, etničnimi in jezikovnimi skupinami, med tradicijo in modernostjo, med *ethnosom* in *demosom*. Odprava teh zadnjih in najbolj persistentnih "meja" bo morala dokončno odpraviti tudi tradicionalno etnocentrično dojemanje družbenih prostorov in družbenih procesov ter nacionalistični ekskluzivizem "drugih" in "drugačnih". Evropsko sobivanje nam pomaga razumeti, da se v okviru EU na relativno kratkih razdaljah srečujemo ne le z različnimi nacionalnimi ali državnimi identitetami, ampak s še številnejšimi etničnimi in regionalnimi identitetami ter z različnimi jezikovnimi praksami (Bufon, 1999b).

Vse bolj tudi odkrivamo in sprejemamo dejstvo, da lahko različne identitete in jezikovne prakse obstajajo v istem upravnem ali družbenem okolju oziroma da meje med različnimi družbeno-kulturnimi prostori niso linearne in določene, temveč conalne in premične, kar seveda ustvarja zelo kompleksen in razčlenjen družbeni prostor, za katerega lahko uporabimo izraz "kontaktni prostor". V njem nenehno "prestopamo" različne kulturne meje in zaradi tega so v teh okoljih kulturni prevzemi in izmenjave nekaj povsem vsakdanjega in običajnega. To nenehno "vrenje" na robovih kulturnih pokrajin, ki omogoča tudi njihovo medsebojno oplajanje in prelivanje in ki se je zdelo ekskluzivnemu nacionalističnemu konceptu morda prav zaradi tega tako nevarno in nezaželeno, pa ne pomeni, da se bistvene lastnosti evropskih kulturnih prostorov s časom radikalno spreminjajo. Slednji ostajajo namreč presenetljivo stabilni ali se z

umikom državnega homogenizacijskega pritiska še celo krepijo ali ponovno "prebujajo". S tem pa se uveljavljajo tudi tradicionalni lokalni ali regionalni teritorialni okviri, ki jim decentralizacija državnega upravnega sistema daje funkcionalno vrednost in ki uspejo "vliti" svojo kulturno specifičnost tudi vsem tistim priseljencem, ki se želijo bolje in globlje integrirati v svoje novo življenjsko okolje.

Z odkrivanjem sodobnih oblik družbene pripadnosti in istovetnosti oziroma lokalnega prostorskega vedenja družbenih skupin se ponovno vračamo k "mejam" in "teritorialnosti". To so družbeni aspekti, ki so zelo blizu lokalnim skupnostim in ki so jih družboslovci in politični ekonomisti ponovno "odkrili" v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja pri raziskovanju odnosov med centri in periferijami v Evropi. Preučevanje "mehanizmov odpora" v perifernih območjih ter regionalizma je lokalne in regionalne skupnosti, ki jih je modernizem industrijske paradigme skoraj povsem "odpisal" in "odpravil", ponovno postavil v ospredje družbenega dogajanja. Zmotno pa bi bilo tem skupnostim pripisati le vlogo ohranjevalcev lastnega avtohtonega ozemlja oziroma svoje izvirne *kulturne pokrajine*, saj prevzemajo v sodobnih razvojnih procesih tudi novo vlogo v povezovanju obmejnih prostorov ter vzpostavljanju koeksistenčnih in integracijskih praks, še zlasti tedaj, ko je potrebno tudi rekonstruirati nekdanje skupne *funkcionalne prostore* (Bufon, 1998b).

Sklenemo lahko, da se danes Evropa, domovina nacionalizma ter tisti del sveta, kjer je razmerje med teritorialno in kulturno identiteto najbolj dinamično in potencialno konfliktno, z vse večjo intenzivnostjo spopada z vprašanjem, ki sicer ni novo, a katerega želijo Evropejci prvič v svoji zgodovini razrešiti na povsem inovativen način, in sicer, kako svoje različne in raznolike interese združiti in skupno "upravljati" v okviru enega samega, čeprav večnivojskega družbenega sistema. Odgovor je torej vse prej kot preprost in odpira, kakor smo videli, različne protislovne procese in razvojne scenarije. Povsem nanovo bo treba definirati razmerje med potenciali demokratičnega "odpiranja" in "vključevanja" ter kulturnega "zapiranja" in "ločevanja", med lastnostmi "evropskega" in "neevropskega", med "globalnostjo", "nacionalnostjo" in "lokalnostjo" (Bufon, 2001). Skratka, temeljno vprašanje, s katerim se srečuje sodobna Evropa in od katerega so odvisne možnosti za razvoj ne le medkulturnega dialoga, ampak že samih integracijskih procesov na našem kontinentu, je, kako bo razmerje med družbeno in prostorsko konvergenco in divergenco vplivalo na obstoj in soodvisnost med evropskimi družbeno-kulturnimi in družbeno-političnimi prostori ter s tem na novo evropsko paradigmo "združenosti v različnosti".

Raziskovanja družbenih in prostorskih procesov in fenomenov v tako imenovanih "kontaktnih prostorih" kažejo na to, da je treba nov evropski "skupni dom"

zgraditi ne le "z vrha", kakor so to počenjali v zadnjih desetletjih, ampak tudi "z dna". Slovenija pa je kot mala država v evropskem merilu tisto okolje, kjer se "dno" in "vrh" srečujeta in prepletata in bi zato lahko služila ne le kot "model" za proučevanje učinkov integracijskih procesov na razvoj njenih tako številnih "kontaktnih" območjih, kakor smo raziskovalci v preteklosti že pokazali

in dokazali (Klemenčič, Bufon, 1994; Bufon, Minghi, 2000; Bufon, 2002a; 2002b), ampak tudi kot "model" za uveljavljanje same bodoče evropske podobe. Tudi zaradi tega postaja po našem mnenju potreba po proučevanju oblik medkulturnega dialoga in sožitja v evropskih območjih družbenega in kulturnega stika tako pomembna in nujna.

DIALOGO FRA CULTURE E ZONE EUROPEE DI CONTATTO SOCIALE E CULTURALE

Milan BUFON

Università del Litorale, Centro di ricerche scientifiche di Capodistria., SI-6000 Capodistria, Garibaldijeva 1

Università del Litorale, Facoltà di Studi Umanistici di Capodistria, SI-6000 Capodistria, Piazza Tito 5

e-mail: milan.bufon@upr.si

RIASSUNTO

L'autore ritiene che i problemi moderni delle zone europee di contatto sociale e culturale, come anche la questione delle possibilità future di sviluppo del dialogo fra culture e dell'integrazione sociale nel nostro continente, siano fondati soprattutto su tre elementi base: (1) una persistente territorialità ovvero il legame con l'ambiente culturale di origine, (2) la necessità di un legame sociale ed economico funzionale (3) l'esistenza di confini a più livelli e spesso non armonizzati che limitano gli spazi sociali e culturali. Tutti gli elementi descritti sono l'espressione di processi contemporanei di convergenza e divergenza sociale e dello spazio che creano rapporti in continua mutazione fra sistemi sociali-culturali, sociali-economici e sociali-politici. Questi influiscono sulla trasformazione dell'ampiezza e delle caratteristiche di qualità delle cosiddette zone di contatto in cui tali sistemi si scontrano e intrecciano.

L'autore si concentra poi sui rapporti fra il demos e l'ethos, fra l'integrazione e la globalizzazione e fra spazio e identità e stabilisce che le regioni, ovvero le zone di contatto europee, sono quegli ambienti sociali in cui vengono a contatto la convergenza e la divergenza e in cui si può attuare nella maniera più veloce e concreta il nuovo paradigma europeo di "uniti nelle diversità". Queste nuove opportunità di sviluppo e il nuovo paradigma sociale dovranno essere prima verificati e applicati in numerosi punti di contatto europei, ovvero nelle zone di contatto sociale e culturale. Non si tratta tanto di "gestire" gli spazi infranazionali in base ad una organizzazione e una guida di unità funzionali economiche, sociali e amministrative oppure dell'eliminazione dei confini e delle barriere interne che frenano il flusso trasfrontaliero delle persone, dei beni, dei servizi e del capitale. Si tratta piuttosto della "gestione" dei potenziali conflitti e delle potenziali forme di coesistenza fra diversi popoli, gruppi etnici e linguistici, fra la tradizione e la modernità, fra l'ethos e il demos. L'abbattimento di questi ultimi e più persistenti "confini" dovrà eliminare definitivamente anche l'interpretazione etnocentrica tradizionale degli spazi e dei processi sociali nonché l'esclusivismo nazionalistico degli "altri" e dei "diversi".

La coesistenza europea ci aiuta a capire che nel quadro dell'UE, entro distanze relativamente brevi, incontriamo non soltanto diverse identità nazionali e statali, ma anche un numero ancora maggiore di identità etniche e regionali con diverse pratiche linguistiche. Gli studi dei processi e dei fenomeni sociali e del territorio nelle cosiddette "zone di contatto" dimostrano il bisogno di una nuova "casa comune" europea che sia costruita non soltanto "dall'alto", come succedeva negli ultimi decenni, ma anche "dal basso". La Slovenia, in quanto paese piccolo per la scala europea, rappresenta quell'ambiente in cui il "basso" e "l'alto" si incontrano e intrecciano e quindi potrebbe fungere da "modello" per lo studio degli effetti dei processi di integrazione sullo sviluppo delle sue numerose zone "di contatto", come è già stato spiegato e dimostrato dall'autore e da altri ricercatori. La Slovenia potrebbe altresì fungere da "modello" per l'affermazione del futuro aspetto dell'Europa. Anche per questo motivo secondo l'autore si sta rendendo necessario ed estremamente importante lo studio delle forme del dialogo fra culture e della coesistenza nelle zone europee di contatto sociale e culturale.

Parole chiave: Europa, zone di contatto sociale e culturale, dialogo fra culture, processi di integrazione, regioni, convergenza e divergenza sociale e territoriale

LITERATURA

- Blatter, J. K. (2003):** Debordering the world of states: toward a multi-level system in Europe and a multi-polity system in North America? Insights from border regions. V: Brenner, N. et al. (eds.): *State/Space – A Reader*. Oxford, Blackwell, 185–207.
- Bufon, M. (1992):** Prostorska opredeljenost in narodna pripadnost: obmejna in etnično mešana območja v evropskih razvojnih silnicah: primer Slovencev v Furlaniji – Julijski krajini. Trst, Založništvo tržaškega tiska.
- Bufon, M. (1994):** Regionalizem in nacionalizem. *Annales* 5/94. Koper, 9–16.
- Bufon, M. (1996):** Some political-geographical problems of transition in Central Europe: the case of Slovenia. V: Carter, F. W. et al. (eds.): *Central Europe after the Fall of the Iron Courtain*. Frankfurt, Peter Lang, 73–89.
- Bufon, M. (1998a):** Nationalism and globalization: a Central European perspective. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 12, 1998, 1. Koper, 7–14.
- Bufon, M. (1998b):** Le regioni transfrontaliere nel processo di unificazione europea. V: Bonavero, P., Dansero, E. (eds.): *L'Europa delle regioni e delle reti*. Torino, Utet, 126–142.
- Bufon, M. (1999a):** Problematika teritorialnosti v politični in kulturni geografiji. *Geografski vestnik*, 71. Ljubljana, 91–103.
- Bufon, M. (1999b):** Evropski manjšinski jeziki med standardizacijo in novimi razvojnimi perspektivami. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 9, 1999, 1. Koper, 133–142.
- Bufon, M. (2001):** From geopolitics to political geography: the new European challenge. V: Antonsich, M. et al. (eds.): *Europe between Political Geography and Geopolitics*, I. Roma, Società Geografica Italiana, 335–346.
- Bufon, M. (2002a):** Slovenia – a European contact and border area. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 12, 2002, 2. Koper, 445–472.
- Bufon, M. (2002b):** Confini, identità ed integrazione – nuove prospettive per l'Alto Adriatico. Trieste, SLORI.
- Bufon, M. (2003):** Minorities, regional transformation and integration in borderlands: a case study. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 13, 2003, 1. Koper, 1–8.
- Bufon, M. (2004):** Med teritorialnostjo in globalnostjo. Koper, Založba Annales.
- Bufon, M. (2005):** Med konvergenco in divergenco – dileme evropskih integracijskih procesov. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 15, 2005, 1. Koper, 55–68.
- Bufon, M. (2006a):** Between social and spatial convergence and divergence: an exploration into the political geography of European contact areas. *GeoJournal*, 66. Utrecht, 341–352.
- Bufon, M. (2006b):** Geography of border landscapes, borderlands and euroregions in the enlarged EU. *Rivista Geografica Italiana*, 113/1. Firenze, 47–72.
- Bufon, M., Minghi, J. (2000):** The Upper Adriatic borderland – from conflict to harmony. *GeoJournal*, 52. Utrecht, 119–127.
- Calhoun, C. (2003):** The democratic integration of Europe. V: Berezin, M., Schain, M. (eds.): *Europe without Borders*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 243–274.
- Caporaso, J. A. (1996):** The European Union and forms of state: Westphalian, regulatory or post-modern? *Journal of Common Market Studies*, 34/1. London, 29–51.
- Casey, E. S. (1997):** *The Fate of Place: A Philosophical History*. Berkeley, University of California Press.
- Castles, S., Miller, M. J. (2003):** *The Age of Migrations (Third edition)*. New York, The Guilford Press.
- Entrikin, J. N. (2003):** Political community, identity, and cosmopolitan place. V: Berezin, M., Schain, M. (eds.): *Europe without Borders*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 51–85.
- Keating, M. (1996):** The invention of regions: political restructuring and territorial government in Western Europe. Working paper for ARENA (Advanced Research on the Europeanisation of the Nation-state).
- Klemencic, V., Bufon, M. (1994):** "Cultural elements of integration and transformation of border regions – the case of Slovenia". *Political Geography*, 13. London, 73–83.
- Miles, R. (1992):** Migration, racism and the nation-state in contemporary Europe. V: Satzewich, V. (ed.): *Deconstructing a Nation*. Nova Scotia, Fernwood Publishing.
- Poulantzas, N. (1978):** *State, Power, Socialism*. London, New Left Books.
- Sack, R. D. (1980):** *Conceptions of Space in Social Thought*. London, Macmillan.
- Smith, A. D. (1995):** *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge, Polity Press.
- Williams, C. H. (1997):** Territory, identity and language. V: Keating, M., Loughlin, J. (eds.): *The Political Economy of Regionalism*. London, Frank Cass, 112–138.
- Williams, C. H. (ed.) (2000):** *Language Revitalization*. Cardiff, University of Wales Press.